

Анна Чолева (София)

**ПРОФ. Д-Р ЙОРДАН ЗАИМОВ – ОНОМАСТ
(1921 – 1987)**

Името на проф. д-р Йордан Заимов ще остане завинаги свързано с развитието и разпространението на науката ономастика в България. Без съмнение той е един от най-изявените ономасти у нас, работил дълги години с много енергия и всеотдайност за утвърждаването на тази наука, за доказването на нейното огромно значение за историята на българския език и нашия народ. Голяма и безспорна заслуга на проф. Заимов е основаването на първото у нас научно звено в тази област – Секция по ономастика в Института за български език при Българската академия на науките.

Проф. д-р Йордан Заимов е роден на 23 април 1921 г. в гр. София. Завършва специалност славянска филология в СУ "Св. Климент Охридски" през 1944 г. Той има завидния шанс още в самото начало на своя път да изпита благотворното въздействие на такива колоси в науката като професорите Стефан Младенов, Йордан Иванов, Стоян Романски, Димитър Дечев, Михаил Арнаудов и др.

Той започва и завършва научната си кариера в Института за български език при БАН. През 1950 г. е назначен като научен сътрудник, през 1960 г. става старши научен сътрудник, а от 1971 г. е професор в Секцията по общо, индоевропейско и балканско езикознание. През 1976 г. той основава и ръководи Секцията по ономастика, като същевременно оглавява и Групата за издаване на старобългарски паметници.

Научните изследвания на проф. Заимов обхващат главно две области: ономастика и история на българския език. Тук ще бъдат споменати и разгледани предимно неговите ономастични изследвания.¹

Проф. Заимов посвещава една значителна част от своите трудове на българските водни мена. В редица статии той обяснява произхода и значението на много хидроними – рски, извори, потоци,

кладенци и др. Като използва богат сравнителен материал от нашата и славянската ономастика, той предлага нови, оригинални етимологични варианти; обръща внимание и на теоретични проблеми, свързани с проучването на водните имена: *Български водни имена* (Бълг. език, X, 1960, № 5, 420–430); *Класификация и проблематика на водните имена* (Prace onomastyczne, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1960, № 5, 171–180); *Български водни имена* (Бълг. език, XI, 1961, № 2, 115–130); *Bulgarische Gewässernamen* (ZSE, VI, 1961, № 1, 43–60); *Български водни имена в светлината на славянската лексика* (– В: Славянска филология, № 3, 1963, 301–308); *Наблюдение на имената на големите реки в източния край на Балканския полуостров* (– В: Славянска филология, XV, 1978, 361–364); *Couches ethnique dans l'hydronymie bulgare* (Балканско езиковедие, 25/2, 1982, 19–20); *Имената на българските реки* (– В: Бълг. народни говори. С., 1986); *Българските водни имена като извор за етногенезиса на българския народ* (– In: Hydronimia słowiańska, 1987, 115–118).

Едно от най-значимите изследвания върху българската хидронимия е *Български водопоис. Имената на водите в севоизточния край на Балканския полуостров. I ч. (Буква А–Р)*. В този огромен ономастичен труд Заимов включва 50 000 хидронима (I ч., прил. 2700 стр.). Замисълът на автора е да обхване всички водни обекти на територията на България, както и водните имена в нейните исторически граници. Хидронимите са подложени на обстоен етимологичен анализ, приведени са успоредици и от микропонимията на българската и славянската ономастика, периодът на обхват е от античността до наши дни. Това безспорно е един безценен труд на българската и славянската ономастична наука, плод на многогодишна събирателска и изследователска работа. В него авторът засвидетелствува не само своето лично творческо предпочитание, но и безкрайната си отдаденост на българската ономастика. Трябва да съжаляваме, че този капитален труд не беше издаден досега. Само тази работа би била достатъчна като свидетелство за огромната загриженост на учения към опазването на ономастичното богатство у нас.

С не по-малка настойчивост и последователност Заимов насочва творческата си енергия към изследвания, в които по недвусмислен начин се доказва българско присъствие. Българските географски имена, запазени в историческите ни граници е още една любима тема на автора, върху която той работи до последния си дъх. Заимов разглежда българските географски имена предимно от Средна и Южна Гърция и Албания. Неговата основна задача е изследването на всички области, в които “българското население е било асимилирано и имената са останали

като важен свидетел, който говори за българското население в тия земи през ранното и късното Средновековие".² Проучванията от този род целят чрез езиковите данни да се осветлят някои етногенетични и културно-исторически въпроси.³ На базата на ономастичния материал Заимов прави опит да очертае историческите граници на българското езиково землище. Трябва да отладем заслужена почит на учения за значимите му научни изследвания. Зачитането на фактите, споменавано многократно и от чужди учени⁴, е причината за използването изключително на картографския метод в неговата работа. Многобройни са публикациите му в тази област: *Au sujet du nom de lieu Žitka en Albanie* (– In: *Slavia Pragensia* 8, 1966, 281–282); *Български селищни имена в Албания от XV в. (Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Tascyski. Wrocław – Warszawa – Kraków, – В: Р г а с е komisji językoznawstwa, 17, 1968, 425–438), Болгарские географические названия в Албании XV века* (– In: *Studia balkanica. I. Recherches de géographie historique, S., 1970, 177–202); Beitrag zur Forschung der bulgarischen geographischen Namen in Griechenland* (– In: *Zeitschrift für Balkanologie. Wiesbaden, XI, 1975, q 1, 105–115); Relation chronologique entre la deuxième palatalisation vieux bulgare et la métathèse liquide à la lumière des noms géographiques bulgares en Grèce du Sud* (– In: *Actes du XIe Congrès International des sciences onomastiques. II. S., 1975, 459–465); Болгарские этногенетические проблемы в свете болгарских географических названий в Греции [болгарское культурное наследство в Греции]* (– В: *С л а в я н с к и е культуры и Балкан. Т. II. 1978, 280–283); Принос към проучването на българските географски имена в Гърция.* (– В: *В ч е с т н а акад. Вл. Георгиев. Езиковедски проучвания послучай 70 год. от рождението му. С., 1980, 222–235); Данни за българските географски имена от Южна Гърция за българския език от 6 до 9 век* (Бълг. език, 33/2, 1983, 108–116); *Нови български географски имена от Гърция* (– В: *С л а в и с т и ч е н сборник, С., 1985, 113–119); Болгарски местни имена от Средна и Южна Гърция* (– In: *Р г а с е filologiczne XXXII, Warszawa, 1985, 439–446); Новые болгарские географические названия в Албании* (– In: *Alta Baltico-Slavica 17, Białystok, 1986, 353–367); Към проучването на българските географски имена в Гърция* (Бълг. език, 37, 1987, № 1–2, 10–17); *Новые болгарские географические названия в Албании* (– In: *Alta Baltico-Slavica 18, PAN, 1987); Към проучването на българските географски имена в Гърция* (– In: *Język o w e studia bałkanistyczne. I. PAN, 1987, 135–156).*

Трябва да бъдем благодарни на проф. Заимов за новото издание на класическите трудове на А. М. С е л и щ е в, към които написа и

предговор: *Славянское население в Албании, Полог и его болгарское население, Очерки по македонской диалектологии* (София, 1981).

Важен принос за развитието на българската ономастика са неговите монографии и студии, посветени на цялостното ономастично изследване на отделни околии, по-малки райони или селища.⁵ *Местните имена в Пирдопско* излиза през 1959 г. и е едно от първите проучвания от този род в България. По-късно през 1977 г. той публикува *Местните имена в Панагюрско*. Няма да бъде пресилено, ако се каже, че с тази работа той поставя началото на един от най-често и досега използваните модели при топонимичното изследване на околия у нас. Неговото в предложението модел е особеният етимологичен речник на микротопонимите. Основната част, тежестта на работата се измества в речника, където топонимите се описват подробно с географските им данни, подлагат се на ономастичен етимологичен анализ, привеждат се успоредици, където е необходимо. В края на всяка речникова статия се посочват параграфите, в които са разгледани езиковите данни на онимите. Този модел на изследване беше възприет от учени и краеведи. Енергията на проф. Заимов за събирането на топонимични материали е засвидетелствана не само при тези два труда. В отделни студии той публикува лично от него събрани и обработени материали за други краища на България: *Принос към проучването на местните имена в Южна Добруджа* (– В: К о м п л е к с н а научна добруджанска експедиция през 1954. С., 1956, 177–242); *Принос към проучване на Самоковската ономастика* (О н о м а с т и с а, X, 1965, № 1–2, 74–108; XI, 1966, № 1–2, 62–92). В тази своя работа той разглежда топонимията на изселените самоковски села, поради изграждането на яз. Искър; *Местните имена около с. Българене* (– В: З а п р о и з х о д а на географските имена в Ловешки окръг. Ловеч. 1986, 73–132). През 60-те години Заимов е събирал топонимични материали и от Софийско. Той е един от най-горещите привърженици на старателните, добре извършени теренни проучвания, за личното събиране на изследвания материал.

Проф. Заимов е автор на едни от най-значимите изследвания по българска ономастика, излезли през последните десетилетия. Това са вече станалите класически трудове по ономастична типология и словообразуване: *Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия*. (С., 1967) със 17 карти. Верен на своите научни убеждения и последователен в търсенията си, той ни предлага трактовката на въпроса за пътищата на заселване на славяните на Балканския полуостров, базирайки се изцяло на топонимичния материал. На цялостен ономастичен

анализ са подложени 6000 жителски имена от българското езиково землище. Тази монография, наред с приносите за българската езиковедска и ономастична наука, се оказва и една полезна книга за историята ни.

Друга забележителна творба на автора е излязлата през 1973 г. монография *Български географски имена с јѣ. Принос към славянския ономастичен атлас [с 8 карти]*. В изводите си ученият отново насочва вниманието към началните пътища при заселването на славяните на Балканския полуостров. Интерес буди неговото схващане за продуктивността на тази наставка в миналото и особено за продуктивността ѝ при личните имена. Макар и спорен, не може да се отрече, че този въпрос е намерил оригинално и правдоподобно решение в плодотворното му изследване.

Високо оценена, както у нас, така и в чужбина ще остане и неговата студия *Die bulgarischen Ortsnamen auf -iqt aus *-itj und ihre Bedeutung für die Siedlungsgeschichte der Bulgaren in den Balkanländern* (Б а л к. езиковедие, IX, 1965, N 2, 5–80).⁶ Към разглеждането на българските патронимични имена проф. Заимов ще се връща и по-късно: *Нови български патронимични имена с наставка -ишт от праслав *-itj-* (- In: *S l a v i s t i c z n e s t u d i a j ę z y k o z n a w c z e*, PAN, 1987, 483–489). Съществуването на този архаичен тип български географски имена ще докаже по безспорен начин българското присъствие в исторически граници. Оттук произхождат и едни от най-важните приноси на автора за славянската ономастика – очертаването на ареалите на тези старинни оними.

Заимов отразява своето становище за създаването на *Славянски ономастичен атлас* в отделни публикации: *Zur Struktur und zum Frageboden des slawischen onomastischen Atlases* (- In: *A b h a n d l u n g e n d e r s ä c h s i s c h e n A k a d e m i e d e r W i s s e n s c h a f t e n z u L e i p z i g*. Philologisch-historische Klasse, 61, 1970, 2, 51–55); *Максималный и минималный славянский ономастический атлас* (- In: *A t l a s o n o m a s t y c z n y S ł o w i a ń s z c z y z n y*. Ossolineum. Warszawa, 1972, 41–42).

Изключително ценни за учение-ономасти са неговите публикации за топонимичното словообразуване: *Niektóre osobliwości bulgarsiego słowotwórstwa toponimicznego* (*О н о м а с т и с а*, III, 1956, 258–259); *Български топонимични наставки* (*О н о м а с т и с а*, VII, 1961, № 1–2, 195–220); *О н о м а с т и с а*, VIII, 1962, 133–162). В тези свои работи Заимов изследва вече непродуктивни топонимични наставки на базата на обилен топонимичен материал от цялото българско езиково землище.

Голяма част от творческата дейност на учения е посветена на

етимологията. Той е един от първите съставители на *Български етимологичен речник*. Заимов е и ревностен привърженик за включването в този речник на повече български оними, за което ономастите могат да му бъдат благодарни. В свои публикации той отделя специално внимание върху етимологията и значението на много селищни, водни, местности и лични имена, а именно: *За античното име на Разград* (Бълг. език, XI, 1961, № 3, 250–252); *Географските имена Витоша и Владая* (Изв. на ИБЕ, VII, 1962, 189–190); *Географските имена Тръмбеш, Гурмазово и Сотоцино* (Бълг. език, XII, 1962, № 5, 445–447); *Географското име Вълковия* (Бълг. език, XII, 1962, № 1–2, 116–117); *Au sujet du nom de lieu Voboqtica/Voboq̄sica* (– In: RESL, 42, 1963, 134–136); *Старобългарските лични имена Безмер, Гостун и Маломир* (Изв. на ИБЕ, XI, 1964, 449–453); *За името на село Дървеница, Софийско* (Бълг. език, XVI, 1966, N 2, 157–158); *Die slavische Herkunft des Namens des bulgarischen Herrschers Tervel [702–718/719]* (– In: S e r t a slavica in memoriam Aloisii Schmaus, München, 1971, 757–761); *Notes étymologique sur quelques noms géographiques bulgares* (– In: S t u d i a in honorem Veselini Beqevliev. C., 1978, 72–78); *Произход и значение на селищното име Червен* (– В: С р е д н о в е к о в н и я т Червен. I. C., 1985, 10–12).⁷

Отражението на българската антропонимия в микротопонимията ни е намерило място в студията му: *Двучленни лични имена в българската топонимия. Принос към славянския ономастичен атлас. С I карта* (O n o m a s t i c a, XX, 1975, 168–228). Застъпва се тезата за старинността и първичността на двучленните лични имена.

Немалко внимание проф. Заимов отделя и на а н т р о п о н и м и я т а. Освен посочените по-горе работи трябва да споменем и излезлия през 1988 г. *Български именник* (посмъртно издание), който е първият по рода си антропонимичен речник у нас. В него са поместени и лични имена, засвидетелствани в паметници от IV в. насам. Обяснява се произходът и значението на 12 000 лични имена, една част от които са лични имена, съхранени в българския фолклор или реконструирани от български топоними. Макар и с някои слаби моменти, този речник е ценен антропонимичен труд не само за нашата, но и за славянската ономастика. По блестящ начин проф. Заимов свързва данните от ономастичните изследвания с разкриването на отделни етапи от развоя на езика ни. Работите му в тази насока доказват сериозността на научните му дирения и дълбочината на познанията му като езиковед-историк и ономаст. Това са преди всичко публикациите: *Старобългарският език и старобългарската топонимия [според кирилски извори от IX до XVI век]* (– В: С л а в я н с к а филология, X, 1968, 143–148); *Словъние и вългаре в ста-*

робългарската книжнина и в българската топонимия (- В: К о н с т а н т и н - Кирил Философ, С., 1969, 127-140); *Relation chronologique entre la dixième palatalisation rieux bulgare et la métathèse liquide á la lumière des noms géographiques bulgares en Grece du Sud* (- In: Actes du XIe Congrès International des sciences onomastiques. II. S., 1975, 459-465); *Die bulgarische Onomastik als Spiegel des altbulgarischen und urslawtschen Wortschatzes* (- In: ZSL, XXI, 1976, N 6, 806-813); *Bulgarische geographische Namen als Quellen der bulgarischen Sprachgeschichte* (Б а л к. езиковедие, XXIII, 1980, № 2, 13-18); *Данни на българската ономастика за историята на българския език* (- В: П ъ р в и международен конгрес по българистика. Резюме. Т. II. С., 1981, 15-16); *Данни на българските географски имена от Южна Гърция за българския език от 6 до 9 век* (Б ъ л г. език 33, 1983, № 2, 108-116).

Не можем да не споменем и другото основно направление от научната дейност на видния езиковед — историята на българския език. Като най-големи постижения в тази област трябва да посочим изданията на старобългарски паметници: *Битолски надпис на Иван Владислав, самодържец български. Старобългарски паметник от 1015 - 16 г.* (С., 1970, в съавторство с В. Т ъ п к о в а - З а и м о в а). През 1971 г. авторът е отличен за този труд с Кирило-Методиевска награда на БАН. *Супрасълски или Ретков сборник* (1982 - 83 г. в съавторство с Марио К а п а л д о). Това издание получава Кирило-Методиевска награда на БАН за 1983 г. *Нов старобългарски паметник. Първомайски надпис от XI - XII в.* (Б ъ л г. език, 33, 1983, № 3, 290-295); *The Kičevo triodion* (cod. Sofia, BAN, 38) *also known as The Bitola triodion. An old bulgarian manuscript from the XI - XII century. Text in transcription.* (Nijmegen, 1984, p. VI + 202). По печат с *Асеманиево евангелие. Старобългарски паметник от XI в.*

Проф. Заимов отделя внимание и за популяризирането на ономастичната наука у нас. По достъпен начин той обяснява произхода и значението на много географски имена: *За българския облик на селищните наименования* (Н а ш а родина, XXI, 1974, № 1, 2, 3, 5, 7-8, 13-14); *Географските имена в Западна Стара планина* (М а р ш р. библ. на туристическо дружество "Ив. Вазов". С., 1969); *Имената на планините в българската топонимия* (М а р ш р. библ. на туристическо дружество "Ив. Вазов". С., 1971) и др.

В част от публикациите си Заимов поставя проблемите, които стоят пред българската ономастика, очертава нейния развой, показва съвременното ѝ състояние, мястото ѝ сред другите науки: *Проучване на географските имена в България* (Б ъ л г. език, VIII, 1958, № 3-4, 425-

427); *État actuel des recherches en Bulgarie* (О п о м а, XV, 1970, № 1, 95–106); *Ономастиката като помощна наука на историографията* (Б ъ л г. език, 34, 1984, № 5, 393–401); *Състояние и развой на българската ономастика* (Б ъ л г. език, 35, 1985, № 1, 12–15); *Проблеми на ономастиката* (– В: П о м о щ н и исторически дисциплини. Историческо изворознание. Т. 4. С., 1986, 104–114).

Проф. Заимов беше член на Международния комитет по ономастика в гр. Лувен, Белгия; на Комисията по ономастика към Международния комитет на славистите, също така и член на редколегията на сп. “Балканско езикознание”. За цялостната си значима научна дейност той получава орден “Кирил и Методи” – I ст. и медал “100 години БАН”.

Със своите забележителни научни трудове, с оригиналните си виждания по редица въпроси, той ще остане един от най-ярко изявените ни ономасти през последните десетилетия, дали значителен тласък за развитието на тази все още млада за нас наука и представили ни достойно в чужбина. Важна негова заслуга е, че остави и следовници. Ако трябва да бъде обобщено многостранното ономастично дело на проф. Заимов, могат да се споменат различните области, в които той работи и постигна забележителни успехи, а това са: водните имена, изследване на българската топонимия в историческите ѝ граници, цялостното ономастично проучване на околии, ономастична типология и словообразуване, ареална ономастика, ойконимия, ономастично етимологизиране, антропонимия, ономастика и исторически развой на българския език.

Българската ономастика открива в негово лице един от най-ревностните си ценители и пазители, отдали живота, разума и сърцето си на науката, посветили се на великото дело за съхраняване на българщината.

¹ За пълната библиография на трудовете му вж. М и х а й л о в а, Д. Ал., Библиография на трудовете на проф. д-р Йордан Заимов (1942 – 1980). – Б ъ л г. език, 1981, № 4, 367–378; М и х а й л о в а, Д. Ал., Библиография на трудовете на проф. д-р Йордан Заимов (1981 – 1987). – Б ъ л г. език, 1988, № 3, 253–255.

Биографични публикации: Ч а л ъ к о в, М. Проф. Й. Заимов на шейсет години. – Б ъ л г. език, 31, 1981, № 4, 364–367; М и х а й л о в а, Д. Ал. Проф. д-р Йордан Заимов на 60 години. – С ъ п о с т а в. ез., VI, 1981, № 6, 54–57.

In memoriam: К о ч е в, Ив. Йордан Заимов (1921 – 1987). – Б ъ л г. език, 1988, № 3, 252–253; Die R e d a k t i o n, Jordan Dimov Zaimov (1921 – 1987) – Б а л к. езикознание, 30, 1987, – 4, 273; М и х а й л о в а, Д. Ал. Йордан Заимов (1921 – 1987) – С ъ п о с т. ез, XIII, 1988, № 3, 117–118; М и л т е н о в а, Ан.

Йордан Заимов. – *Palaeobulgaria*, XII, 1988, № 3, 124–125; Reiter, N. Jordan Zaimov (1921 – 1987). – *Zeitschrift für Balkanologie*. Band 24, 1988, № 2, 112–113; К о к а л и ч е в а, Р. В памет на Йордан Заимов. Доклад, В. Търново, Първа национална конференция по ономастика, 1991 г.; S z u m a n s k i, J. Jordan Zaimov. В памет на проф. д-р Йордан Заимов послучай 70 год. от рождението му. – *О н о м а с т и с а*, XXXIV, 1989, 277–280.

² Вж. З а и м о в, Й. Ономастиката като помощна наука на историографията. – *Б ъ л г. език*, XXXIV, 1984, № 5, 393.

³ З а и м о в, Й. Пақ там.

⁴ R e i t e r, N. Цит. съч., 113.

⁵ Вж. Ч о л е в а, А. Модели на топонимичното изследване на околии у нас (постижения, проблеми, перспективи). – В: *С ъ с т о я н и е и проблеми на бълг. ономастика*. Т. I. В. Търново, 1990.

⁶ М и х а й л о в а, Д. Ал. Цит. съч., 1981; R e i t e r, N. Цит. съч. 112.

⁷ За многобройните публикации по българска етимология вж. подробно М и х а й л о в а, Д. Ал. Цит. съч., 1981, 1988.